

Problems of working on Turks of African origin in Antalya

Antalya'da Afrika kökenli Türkler üzerine çalışmanın sorunları¹

Esmâ Durugönül²

Abstract

The visibility of identities in the public space is increasing due to the globalization process. The identity of the Turkish citizens of African origin is one of these identities. Any attempt to investigate their past in order to understand the reasons for the efforts of Afro-Turks to become visible results in a confrontation with certain problems. The African Turks constitute the part of the African Diaspora in Turkey today. In this context studying the African Diaspora in Turkey is of particular importance in order to be able to clarify the place of Ottoman and Turkish Republican history within world history and its position within the system of global relations. Hereby the place of the African Diaspora in Turkey within the African Diaspora in the world and its importance would be determined. However sources on the African Diaspora in Turkey are scarce. Sources on the lives of people of African origin after the abolition of slavery in the Ottoman Empire and Turkey are very limited as well. Therefore, sources neither on the past nor on the present of African Turks in the region of Antalya are available. Consequently the only way to illuminate their situation in Turkey and particularly in the Antalya region seems to be assembling pieces of information. While doing research in Turkey on

Özet

Küreselleşme süreçleri kapsamında kimliklerin kamu alanında görünürlükleri artmaktadır. Bu kimliklerden birini de Afrika kökenli Türk vatandaşı kimliği oluşturmaktadır. Afrika kökenli Türklerin bugün neden görünürlük kazanma çabası içinde olduklarını anlamak için onların geçmişi araştırılmaya başlandığında ise sorunlarla karşılaşmaktadır. Ataları Osmanlı döneminde bu topraklara köle olarak getirilmiş olan Afrikalı Türkler bugün dünyadaki Afrika Diasporasının Türkiye'deki parçasını oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinin dünya tarihi içerisindeki yerinin netleştirilmesi ve küresel ilişkiler sistemindeki konumunun belirginleştirilebilmesi açısından Türkiye'deki Afrika Diasporasının araştırılması büyük önem taşımaktadır. Böylelikle aynı zamanda Türkiye'deki Afrika Diasporasının dünyadaki Afrika Diasporası içerisindeki yeri ve bu bağlamda önemi belirlenmiş olacaktır. Ancak Türkiye'deki Afrika Diasporası üzerine kaynak çok sınırlıdır. Afrika kökenli insanların köleliğin çöküşünden sonra Osmanlı İmparatorluğunda ya da Türkiye Cumhuriyetindeki yaşamları hakkında da bilgi son derece azdır. Dolayısıyla Antalya bölgesindeki Afrikalı Türklerin de geçmişleri ve bugünlerine ilişkin kaynak mevcut değildir. Türkiye ve özelde Antalya bölgesindeki

¹ Bu makaledeki bilgilerin bir kısmı yazarn kaynakçada gösterilmiş daha önceki yayınlarında bulunmaktadır.

² Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, durugonul@akdeniz.edu.tr

Afro-Turks living in many communities along the Aegean and Mediterranean Coasts and working in agriculture today, it might seem possible to attain historical information through studies undertaken in different countries but those studies are mostly on the African Diaspora, slavery and slave trade. The fact that slave trade and slavery in the Ottoman Empire are not among prevalent topics of research in Turkey and therefore there is a lack of information on the history of the communities of people of African descent, leads to deficiency of studies on both Ottoman history and Republican history of Turkey as well as an important part of African Diaspora studies. In order to be able to obtain sociological, anthropological and archaeological information on the history of African Turks research should be undertaken in Turkey and information on slavery, slave trade, slaves and local history available in archives should be revealed particularly by historians.

Keywords: African Turks; Antalya; Meditteranean; African diaspora; slavery; slave trade

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

durumu aydınlığa kavuşturmanın tek yolu olarak elde edilebilen bilgi parçacıklarının birleştirilmesi görünmektedir. Bugün çoğunluğu tarımla uğraşan ve Ege ve Akdeniz kıyıları boyunca bir çok toplulukta yaşamakta olan Afro-Türklerle ilgili çalışmalar yaparken gerekli tarihsel bilgiye yurt dışında yapılan çalışmalar yoluyla ulaşmak mümkün gibi görünse de bu çalışmalar çoğunlukla Afrika Diasporası veya kölelik ve köle ticareti üzerine yapılan çalışmalardır. Osmanlı'da köle ticareti ve kölelik üzerine Türkiye'de araştırma yapılmaması ve dolayısıyla Türkiye'deki Afrika kökenli toplulukların geçmişlerine ilişkin detaylı bilgiye ulaşamaması hem Osmanlı Tarihinin, hem Cumhuriyet Tarihinin, hem de Afrika Diasporası çalışmalarının önemli bir parçasının eksik kalmasına yol açmaktadır. Afrika kökenli vatandaşlarımızın geçmişlerine ilişkin sosyolojik, antropolojik ve arkeolojik bilgilere ulaşılabilmesi için bilim adamlarımızın Türkiye'de araştırmalar yapmaları, öncelikle Osmanlı tarihçilerimizin arşivlerde kölelik, köle ticareti, köleler ve yerel tarihe ilişkin bilgileri gün ışığına çıkarmaları gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Afrikalı Türkler; Antalya, Meditteranean; Afrika diasporası, kölelik, köle ticareti

Giriş

Küreselleşme süreçleri kapsamında kimliklerin kamu alanında görünürlüklerinin artmasının sonuçlarından biri olarak kabul edebileceğimiz oldukça yeni olgulardan biri Türkiye'de Afrika kökenli vatandaşların varlığından haberdar olunması, diğer bir deyişle onların fark edilmesidir. Gerçekten de son yıllarda Afrika kökenli Türklerin varlığının toplumda fark edilmesini sağlayan birtakım olaylar yaşanmıştır. 2005 yılında anne tarafı Kenya kökenli olan Ayvalıklı mermer ustası Mustafa Olpak'ın "Kenya-Girit-İstanbul Köle Kıyısından İnsan Biyografileri" başlıklı kitabı yayınlanmıştır.³ 2006 yılının Kasım ayında ise Mustafa Olpak "Afrikalılar Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği"ni kurmuştur. Şubat 2007'de TRT'de Osmanlı Köleliği üzerine "Arap Kızı Camdan Bakıyor" başlığını taşıyan bir belgesel yayınlanmıştır. Bu belgeselin yapımı sırasında da Mustafa Olpak TRT belgesel yapımcısı Gül Muyan'ın en büyük yardımcı ve destekçilerinden biri

³ Olpak, M., Kenya-Girit-İstanbul Köle Kıyısından İnsan Biyografileri, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2005.

olmuştur.⁴ 2008 yılında ise Tarih Vakfı ve UNESCO işbirliğiyle Türkiye'nin Ege kıyıları boyunca gerçekleştirilen ve 70 yaş üstü Afrika kökenli yurttaşlardan bilgi toplanmasını amaçlayan bir sözlü tarih projesinin sonuçları "Sessiz Bir Geçmişten Sesler" başlığı ile yayınlanmıştır.⁵ Afrikalı Türklerin geleneksel Dana Bayramı İzmir'de yeniden kutlanmaya başlamıştır. Dana Bayramı'nın 1880'lerden 1920'lerin sonuna kadar kutlandığına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Afro-Türk topluluğunun "godya" diye nitelendirilen liderleri bir dana almak için para toplardı ve her Mayıs ayının ilk Cumartesi günü bu dana kurban edilirdi. Bu kurbanın verilmemesi inanca göre felaketlere yol açardı. İzmir'de Dana Bayramı üç hafta boyunca kutlanırdı. Günümüzde ise söz konusu bayram Afrikalı Türklerin en eski geleneklerinden birini yeniden canlandırmak amacıyla Afrikalılar Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'nin sarf ettiği çabalar sonucunda tüm imkansızlıklara rağmen 2007 yılından bu yana her yıl Mayıs ayında kutlanmaktadır.⁶ Bu tip kutlamaların medyada haber olması Afrikalı Türklerin görünürlüklerini artırmıştır.

Köle Ticareti ve Afrika Diasporası

Toplumun görünmez bireyleri olan ve nüfus içindeki oranlarına ilişkin herhangi bir sayı da bulunmayan⁷ Afro-Türklerin bugün neden görünürlük kazanma çabası içinde olduklarını anlamak için onların geçmişine bakıldığında öncelikle karşımıza modern dönemdeki beş göç dalgasından ikincisini oluşturan, Afrika'dan dünyanın başka bölgelerine insanların köle olarak taşınması olgusu çıkmaktadır.⁸ Zira Afrika kökenli Türklerin geçmişini irdelemek istediğimizde zorunlu göçün türlerinden biri olarak nitelendirilen köle ticaretini irdelemek durumunda kalınmaktadır.⁹ Bunun

⁴<http://www.trt.net.tr/trtbelgesel/default.asp?L=TR&mid=240&page=13&intCount=427&rmod=12> (15.01.2012)

⁵ Tarih Vakfı, "Sessiz Bir Geçmişten Sesler. Afrika Kökenli 'Türk' Olmanın Dünü ve Bugünü" İstanbul, 2008.

⁶ Today's Zaman Online, 11.05.2008. Hunwick, J.: *The Religious Practices of Black Slaves in the Mediterranean Islamic World*, iç.: Lovejoy P. E.: *Slavery on the Frontiers of Islam*, Markus Wiener Publishers 2004, 149-172, 160ff'de İstanbul ve İzmir'de Afrikalıların Orta Sudan kaynaklı olduğu düşünülen dini törenlerinden söz etmektedir. 1921-1922'de İstanbul'da bu törenlerin varlığından söz edildiğine göre bugün de birtakım izlerin bulunma ihtimali küçümsenemez.

⁷ Andrews, P.'a göre 148, 1965 nüfus sayımına göre 5000 kişidir.

⁸ Modern dönemde beş farklı göç dalgası yaşanmıştır. Bunlardan ilki 17. yüzyılda Avrupa devletlerinin emperyal güçler olarak ortaya çıkmasından I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürmüştür. Britanya, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa artan nüfuslarından kurtulabilecekleri koloniler oluşturmuşlardır. İkinci göç dalgası ise 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalı tüccarların Batı Afrika'dan Amerika'nın güneyine, Karibik adalarına, Brezilya'ya ve Guyana'ya köle taşımalarından ve kölelik sona erdikten sonra da İngilizlerin Güney Asya'dan Doğu Afrika, Fijî, Jamaika, Surinam ve Trinidad'a sözleşmeli uşak ve işçi götürmelerinden oluşmaktadır. Üçüncü göç dalgası I. Dünya Savaşı sonunda imparatorlukların dağılmasıyla oluşmuştur. Habsburg ve Osmanlı İmparatorluklarının dağılmasıyla Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da sınırlan etnik yerleşimlerle uyumlu olmayan yeni devletler oluşmuş ve bu devletlerin homojen nüfuslar yaratma çabası içine girmesiyle de zorunlu göçler başlamıştır. II. Dünya savaşıdan sonra başlayan dördüncü göç dalgası ise sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşmasıyla başlamıştır. Bu yeni devletler etnik açıdan bölünmüş, otoriter rejimlerle yönetilen, dolayısıyla önlenemez şiddetli çatışmalara sahne olan ülkelerdir. Yeni oluşturulan bu hükümetler, sömürgeciler tarafından kendi topraklarına getirilen Avrupalıların geldikleri yerlere dönmeleri gerektiği savunmuşlardır. Beşinci göç dalgası ise dördüncüyle kısmen aynı zamana denk gelmiş olan 1950 ve 1960'larda Batı Avrupa, A.B.D. ve petrol üreten Orta Doğu ülkelerindeki işgücü açığını kapatmak amacıyla işçi ithal edilmesi olarak gerçekleşmiştir.

⁹ Toledano, E. R., *As If Silent and Absent. Bonds of Enslavement in the Islamic Middle East*, Yale University Press,

nedeni toplumumuzda birçoklarının bilmediği ya da görmezden geldiği bir gerçek olan Osmanlı döneminde bu topraklara da Afrikalıların köle olarak getirildiği gerçeğidir.

İnsanın metalaştırılması, diğer bir deyişle köleleştirilerek alınıp satılan, değişim değeri olan bir “nesne”ye, “madde”ye, “mal”a dönüştürülmesi olgusu antik Yunan ekonomisinin olduğu gibi Roma İmparatorluğu hukuk ve ekonomi sisteminin de temelini oluşturmaktaydı. Transatlantik köle ticaretinde ise Afrikalı kadın ve erkeklerin sanayi devriminin motorunu ve kapitalist ekonomi sisteminin temelini oluşturmak üzere kitleler halinde köleleştirilmesi söz konusudur. Afrika ile kıta dışındaki torunları arasındaki ilişkilerin 1960’lardan itibaren bilim adamlarının giderek daha çok ilgisini çekmesiyle birlikte Afrika Diasporası kavramı daha sıkça kullanılır olmuştur. Diaspora kavramı o zamana kadar öncelikle dünya üzerinde dağılmış bir halk olan Museviler için kullanılmakta olduğundan, kavramın kölelik ve emperyalizm sonucu dünyaya dağılmış olan Afrikalılar için kullanılmasının uygunluğu üzerinde bilim dünyasında büyük tartışmalar yaşanmıştır. 1970’lerin ortalarından itibaren daha çok kabul görmeye başlamış olan kavram bugün yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

Geçmişte bilgisizlik, önyargılar ve konunun karmaşıklığı gibi nedenlerle çok nadiren bilimin konusu olan Afrika Diasporası Çalışmaları, 1960’larda A.B.D.’deki siyah hareketlerin yol açtığı bilinç değişimiyle başlayarak bugün tüm dünyada giderek artan bir önem kazanmakla birlikte, ülkemizde hak ettiği ilgiyi görmemektedir. Oysa günümüz dünyasındaki küresel, siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler ve olaylar kökene ve Afrika ile olan ilişkilere ilişkin bilinçle yakından ilintilidir ve bugünkü dünyayı kavrayabilmek açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ancak Diaspora çalışmalarının Afrika ile başlamasının gerekliliği de göz ardı edilmemelidir, zira Afrikalıların köleleştirilmesi Afrika’da başlamaktadır. Aksi takdirde sadece melezleşmiş kültürler yansıtılmış olacaktır.¹⁰ Öte yanda diaspora insanlarını genel olarak yeni bir çevreye nakledilmiş Afrikalılar olarak yansıtan bir perspektif, söz konusu insanları sadece “kurban” rolüne indirgemiş ve onların kültürel gelişmelerini biçimlendirme yeteneğini göz ardı etmiş olur. Afrika Diasporası ayrıca, geniş küresel veya uluslar arası siyaset, ekonomi ve toplumsal ilişkiler sistemiyle sınıksız ilintili bir süreç ve bir ilişkiler örüntüsüdür. Bu nedenle geniş çaplı tarihsel ilişkiler, olaylar ve belirli toplumların gelişmelerini etkileyen toplumsal güçler araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinin dünya tarihi içerisindeki yerinin netleştirilmesi ve küresel ilişkiler sistemindeki konumunun belirginleştirilebilmesi açısından

Türkiye'deki Afrika Diasporasının araştırılması büyük önem taşımaktadır. Böylelikle aynı zamanda Türkiye'deki Afrika Diasporasının dünyadaki Afrika Diasporası içerisindeki yeri ve bu bağlamda önemi belirlenmiş olacaktır. Ancak Türkiye'deki Afrika Diasporası üzerine kaynak çok sınırlı olduğundan bu konuda araştırmalar ya arşiv çalışması ya da ampirik çalışma şeklinde yapılabilir.

Afrikalı Türkler Üzerine Çalışmanın Sorunları

Ampirik bir çalışma olan ve 2003'te Antalya'da "Afro-Türkler ve Kimlik Sorunu" üzerine yapılan araştırma¹¹ sürecinde görülmüştür ki geçmişe ilişkin bilgiye sahip olabilecek nesiller artık hayatta değildir. Osmanlı döneminde ataları köle olarak bu topraklara getirilmiş olan ve bugün üçüncü hatta dördüncü nesil olan Afrika kökenli vatandaşların ise geçmişe ilişkin bilgileri son derece sınırlıdır. Bu durumda Afrika kökenli Türkler üzerine sağlıklı çalışmalar yapılabilmesi tarihçilerin geçmişi gün yüzüne çıkarmasını gerektirmektedir. Yukarıda değinilen araştırma kapsamında tarihsel arka plan bilgileri verilmiş olmakla birlikte mevcut tarihsel bilginin sınırlılığı nedeniyle detaylı bilgiye ulaşmak mümkün olmadığından Antalya Bölgesinde yaşayan Afrikalı Türklerin geçmişi üzerine yok denecek kadar az bilgi mevcuttur. Dolayısıyla yukarıda değinilen çalışma kapsamında Antalya bölgesindeki bazı köylerde yaşayan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bir bölgesi iken köle olarak söz konusu bölgeye getirilmiş insanların torunları olan Afro-Türklerden toplanabilecek bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Lovejoy'un¹² bu tür Afrika diasporası çalışmalarının Afrika'da başlaması gerektiği düşüncesi göz önünde bulundurularak çalışmada öncelikle konunun tarihsel boyutu ele alınırken, Afrika'da köle ticareti, Orta Doğu'da köle ticareti ve Osmanlı İmparatorluğu'nda köle ticareti, her bölgedeki kölelik olgusunun kendine özgü yönleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Buradaki amaç Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kölelik olgusunun konumu ve önemini açığa çıkarmaktır. Ancak yine çok sınırlı kaynakla yetinmek zorunda kalınmıştır. Çok az olmasına rağmen Türk toplumunu oluşturan farklı etnik gruplar ya da azınlıklar hakkında çalışmalar bulunmakla birlikte¹³, Afrika ya da Afrika kökenli insanlar üzerine yapılmış neredeyse hiç Türkçe bilimsel çalışma bulunmamaktadır.¹⁴

¹¹.Bu konuda 2000 yılından beri çalışmakta olan yazar söz konusu araştırmayı 2003 yılında yapmıştır. Çalışma henüz kitap olarak yayınlanmamıştır ancak yazarın bu araştırmadan elde ettiği bilgi ve sonuçlar farklı bilimsel toplantılarda bildiri olarak sunulmuş, makale ve iki ayrı kitapta bölüm olarak yayınlanmıştır. Yayınlar bu yazının kaynakçasında bulunmaktadır.

¹² Lovejoy, a.g.e.

¹³ Andrews, P., Türkiye'de Etnik Gruplar, Ant Yayıncılık, İstanbul, 1992; Arayıcı, A., Çingeneler, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1999; Bali, R. N., Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri. Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999; Demir, H./Akar, R., İstanbul'un Son Sürgünleri, Belge Yayınları, İstanbul, 1999; Göle, N., Modern Mahrem. Medeniyet ve Örtünme, Metis Yayınları, İstanbul, 1998; Güneş-Ayata, A., "Türkiye'de Etnik Kimlik ve Etnik Gruplar", iç. Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Mersin 21-22 Kasım 1996, DİE, Ankara, 1997, 221-230; Levi, A., Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999;

¹⁴ Burada bir istisna olarak bkz. Hazar, N., Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri, Yeni Türkiye

Mevcut kitaplar genellikle gazetecilerin eserleri ya da turistler için hazırlanmış rehber niteliğinde kitaplardır.¹⁵

Dünyanın değişik yerlerinde yapılmış, çoğu Batılı araştırmacıların eserleri olan kölelik¹⁶ ve Osmanlı köleliği üzerine çalışmalara genel bir bakış bile Osmanlı köleliğinin ne kadar ihmal edildiğini ve giderek daha çok ilgi çeken ve önem kazanan kölelik çalışmalarının ne kadar gerisinde kaldığını görmeye yetmektedir.

Osmanlı'da kölelik yani bugün toplumumuzda yaşayan Afrika kökenli vatandaşlarımızın geçmişleri üzerine en detaylı çalışmalar Tel Aviv Üniversitesi Orta Doğu ve Kuzey Afrika tarihçisi Prof. Dr. Ehud R. Toledano'nun çalışmalarıdır. Oysa Afrika kökenli vatandaşlarımızın geçmişlerine ilişkin sosyolojik, antropolojik ve arkeolojik bilgilere ulaşılabilmesi için bu alanlarda çalışan bilim adamlarımızın da Türkiye'de araştırmalar yapmaları, bilgi elde edilmesini sağlayacak kişiler, nesnelere dolayısıyla veriler yitip gitmeden onlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Ancak öncelikle Osmanlı tarihçilerimizin arşivlerde kölelik, köle ticareti, köleler ve yerel tarihe ilişkin bilgileri gün ışığına çıkarmaları gereklidir. Bu aynı zamanda yerel tarih çalışmaları açısından da büyük önem taşımaktadır.

Toledano 1980'lerin sonu ve 1990'ların başından beri Türk araştırmacılar arasında Osmanlı köleliği üzerinde çalışma açısından daha büyük bir istekliliğin gözlemlenebilir olduğundan söz etmekte ve bu bağlamda İsmail Parlatır'ın 1987'de yayınlanan *Tanzimat Edebiyatında Kölelik* konusundaki çalışmasını bir araştırmacının kendi geçmişinin hoş olmayan yönleriyle uğraşma çabası olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Gülnihal Bozkurt'un *İslam ve Osmanlı'da köleliğin hukuki ve yasal yönleri* üzerinde odaklandığı 1981'de yayınlanan çalışması ve Y. Hakan Erdem'in "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik ve Çöküşü 1800–1909" üzerine yaptığı ve 1993'te tamamlanan doktora tezine dikkat çekmektedir.¹⁷ Ehud R. Toledano'nun 19. yüzyıl Osmanlı Köle Ticareti üzerine yapmış

Yayımları, Ankara 2003; Uçar, A., 140 Yıllık Miras Güney Afrika'da Osmanlılar, Tez Yayınları, İstanbul 2000; Tarih Vakfı, "Sessiz Bir Geçmişten Sesler. Afrika Kökenli 'Türk' Olmanın Dünü ve Bugünü" İstanbul, 2008.

¹⁵ Oral, Z., *Kara Sevda*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1988; Özgentürk, N., *Bir Yudum İnsan*, Çınar Yayınları Güncel, İstanbul, 1995. Bu bağlamda değerli bir çaba ve önemli bir bilgi kaynağı İnci, A. R., *Köyüm Sarılar*, Yaylacık Matbaacılık, İstanbul 1998 Antalya-Manavgat'ın Sarılar köyündeki bir öğretmenin, köyünün geçmişi, bugünü ve kültürünü anlatan kitabıdır. Olpak, M., *Kenya-Girit-İstanbul Köle Kıyısından İnsan Biyografileri*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2005 ise Olpak'ın kendi ailesinden yola çıkarak Osmanlı'da köleliği anlattığı bir başka önemli bilgi kaynağıdır

¹⁶ Davis, D. B., *Slavery and Human Progress*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1984; Gordon, M. *Slavery in the Arab World*, New Amsterdam Books, New York, 1989; Manning, P., *Slavery and African Life. Occidental, Oriental and African Slave Trades*, Cambridge University Press, Cambridge-New York, 1990; Marmon, S. E. (Ed.), *Slavery in the Islamic Middle East*, Markus Wiener Publishers, Princeton, 1998; Meillassoux, C., *The Anthropology of Slavery. The Womb of Iron and Gold*, The Athlone Press, London, 1991; Patterson, O., *Slavery and Social Death. A Comparative Study*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London 1982; Watson, J.L., *Asian and African Systems of Slavery*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1980.

¹⁷ Erdem, Y. H., *Slavery in the Ottoman Empire and its Demise 1800-1909*, Macmillan Press Ltd. London 1996. Bu yayının Türkçe çevirisi *Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800-1909*, Kitap Yayınevi, 2004'te yayınlanmıştır. Ayrıca bkz.

olduğu değerli çalışmanın Türkçe tercümesi ise 1994'te yayınlanmıştır.¹⁸ Sagaster'ın Osmanlı Dönemi sonlarında Türk yazarlarının eserlerinde değişen köle imajı üzerine yapmış olduğu çalışma bu alandaki örneklerden birini oluşturmaktadır.¹⁹

Dünyadaki Afrika Diasporasının bir parçasını oluşturan Türkiye'deki Afrika Diasporasına ilişkin araştırmaların yetersizliği Afrikan Diasporası çalışmalarının bu parçasının eksik kalmasına neden olmaktadır. Afrika kökenli insanların köleliğin çöküşünden sonra Osmanlı İmparatorluğunda ya da Türkiye Cumhuriyetindeki yaşamları hakkında da bilgi son derece azdır.²⁰ Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında yayınlanmış bir kaç romanda Afrika kökenli insanlar hizmetkâr, dadı vs. olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹ Rus bilim adamı Nikolai Dobronravin, Reşat Nuri Gültekin'in "Gökyüzü" başlıklı romanındaki dadı Asude'nin anlattığı hikâyenin hangi dilde olduğunu araştırmış, Hausa folklorunda paralellikler bulmaya çalışmış ve Frank Edgar tarafından yayınlanmış olan bir Hausa kültürü derlemesindeki "Labarin 'Mamayad-duniya', da uwatai, da ubanai" ("Mamayad-Duniya, annesi ve babası") başlıklı hikâyeye rastlamıştır.²²

İstanbul'a²³ getirilmiş olan Afrikalıların tarihlerine ilişkin kaynaklar az sayıda olsa da bulunabilmektedir. Aramızda yaşayan Afrikalı kölelerin torunları, diğer bir deyişle Afrikalı Türklerin bugünleri hakkında ise bilgiye ulaşma çabaları yetersiz kalmaktadır zira Türkiye'de yapılan nüfus sayımlarında ırkla, etnik kökenle veya dinle ilgili sorular sorulmamıştır. Dolayısıyla Antalya bölgesindeki Afrikalı Türklerin de geçmişleri ve bugünlerine ilişkin kaynak mevcut değildir. Kısacası, Antalya bölgesinde, ya da genelde Türkiye'nin Akdeniz kıyılarında yaşayan Afrika kökenli Türkler

Boratav, P. N., "Türk Folklorunda Zenciler ve Türkiye'de Zenci Folkloru Üzerine", *Folklor ve Edebiyat* II, İstanbul, 1982; Güneş, G., "İzmir'de Zenciler ve Zenci Folkloru", *Toplumsal Tarih*, Şubat 1999, 4-10; Parlatır, İ., *Tanzimat Edebiyatında Kölelik*, Ankara, 1992; Sak, İ., *Şer'iyye Sicillerine Göre Kölelerin Milliyet ve Eşkali* (17. ve 18. Yüzyıllar), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 3, Konya 1994, 377-394.

¹⁸ Toledano, E. R., *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*, Çev. Y. H. E., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994.

¹⁹ Sagaster, B., "Herren" und "Skaven". *Der Wandel im Sklavenbild türkischer Literaten in der Spätzeit des Osmanischen Reiches*, Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 1997. Osmanlı köleliği üzerine hem Türk, hem de diğer ülkelerin araştırmacılarının az sayıdaki diğer çalışmalarından bazıları ise Barkan, Ö.L., "Türkiye'de Servaj Var mı idi?", *Belleten*, xx (1956), 237-46, in Bacque-Grammont, J. (ed.), *Memorial Ömer Lütfi Barkan* (Paris, 1980); İnalçık, H., "Servile Labor in the Ottoman Empire." in: *The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: The East European Pattern*, ed. A. Ascher, T. Halasi-Kun, Bela Kiraly, New York 1979; Kunt, M.İ., *The Sultan's Servants: The Transformation of Ottoman Provincial Government, 1550-1650*, New York 1983; Sahillioğlu, H., "Onbeşinci Yüzyılın Sonu ile Onaltıncı Yüzyılın Başında Bursa'da Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri", *ODTÜ Gelişme Dergisi, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar: II* (1979-1980), 67-138.

²⁰ Martal, A., "Afrikadan İzmir'e: İzmir'de Bir Köle Misafirhanesi", in, *Kebikeç/10*, 2000, 171-186.

²¹ Güntekin, R.N., *Gökyüzü*, İnkilap Yayınevi, İstanbul; Güntekin, R.N., *Miskinler Tekkesi*, İnkilap Yayınevi, İstanbul.

²² Dobronravin, N., "West African Languages and Folklore in Turkey: A Turkish 'Arap' Song", yayınlanmamış yazı. Yazının bir kopyasını gönderdiği ve benimle paylaştığı bütün bilgiler için yazara minnettarım.

²³ Toledano, E. R., *The Imperial Eunuchs of Istanbul: From Africa to the Heart of Islam*, in: *Middle Eastern Studies*, Vol. 20, No. 3 (Jul., 1984), 379-390; Ok, S., *Köle Pazarından Saraya Cariyeler*, Kamer Yayınları, İstanbul 1996; Ok, S., *Harem Dünyası: Haremağaları*, Kamer Yayınları, İstanbul 1997.

üzerine bilimsel çalışmalar yapılması gerektiği bu araştırma sırasında belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar Afrika Diasporası hakkında düzenli olarak yeni kitaplar yayınlanmaktaysa da, bugünkü Türkiye topraklarına yapılan zorunlu Afrikalı işgücü göçüne ilişkin bilgi son derece sınırlıdır, zira bu bölgeye yapılan köle ticareti Avrupalı ve Amerikalıların elinde değildi ve bu bölgedeki kayıt tutma Atlantik bölgesindekinden de yetersizdi. Dolayısıyla bu bölgedeki durum daha sorunlu ve belirginleştirmeye ilişkin ümitler çok daha siliktir. Türkiye ve özelde Antalya bölgesindeki durumu aydınlığa kavuşturmanın tek yolu olarak elde edilebilen bilgi parçacıklarının birleştirilmesiyle rekonstrüksiyon yapılması görünmektedir²⁴. Son yıllarda Türkiye’de yapılan araştırmaların sonuçlarına göre²⁵ ise bugün çoğunluğu tarımla uğraşan Afrikalı Türklerin çoğu Batı Ege bölgesinde, özellikle İzmir, Aydın, Muğla, Antalya²⁶ ve Adana illerinde ve bu illerin kasaba ve köylerinde, yani Ege ve Akdeniz kıyıları boyunca bir çok toplulukta yaşamaktadır.²⁷ Tarihsel bilgiye yurt dışında yapılan çalışmalar yoluyla ulaşmak mümkün olsa da bu çalışmalar da çoğunlukla Afrika Diasporası veya kölelik ve köle ticareti üzerine yapılan çalışmalardır.²⁸ Osmanlı’da köle ticareti ve kölelik üzerine Türkiye’de araştırma yapılmaması ve dolayısıyla Türkiye’deki Afrika kökenli toplulukların geçmişlerine ilişkin detaylı bilgiye ulaşılamaması hem Osmanlı Tarihinin, hem Cumhuriyet Tarihinin, hem de Afrika Diasporası çalışmalarının önemli bir parçasının eksik kalmasına yol açmaktadır.

²⁴ Alpers, E. A., “The African Diaspora in the Northwestern Indian Ocean: Reconsideration of an Old Problem, New Directions for Research, in: Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East, Vol. XVII No. 2 (1997), 63.

²⁵ Durugönül 2000, 2003, 2008, 2011, 2012 ve Tarih Vakfı, “Sessiz Bir Geçmişten Sesler. Afrika Kökenli ‘Türk’ Olmanın Dünü ve Bugünü” İstanbul, 2008.

²⁶Antalya bölgesi etnik yapı olarak Türkiye’de en çok çeşitliliği içeren bölgelerinden biridir. Bkz. Durugönül, E., “The Invisibility of Turks of African Origin and the Construction of Turkish Cultural Identity: The Need for a New Historiography”, *Journal of Black Studies*, Vol. 33, Number 3, January 2003, 281-294.

²⁷Sessiz, S. 9; İlhan , O., Bizim Kunta Kinteler, Hürriyet 11-12 Şubat 1980den aktaran Erdem, 226.

²⁸ Harris, J., *The African Presence in Asia: The Consequences of the East African Slave Trade*, Northwestern University Press 1971; Manning, P., *Slavery and African life: Occidental, Oriental and African slave trades*. Cambridge, MA: Cambridge University Press 1990; Harris, J., *Global Dimensions of the African Diaspora*, Howard University Press 1993; Marmon, S. E. (Ed.), *Slavery in the Islamic Middle East*. Princeton, NJ: Markus Wiener 1998; Lewis, B., *Race and Slavery in the Middle East* Oxford University Press 1994; Austen, R., “The 19th Century Islamic Slave Trade From East Africa (Swahili and Red Sea Coasts): A Tentative Census, in: Clarence-Smith, W.G. (ed.) *The Economics of the Indian Ocean Slave Trade in the Nineteenth Century*, Special Issue of *Slavery and Abolition*, 9/3 (1988): 21-44 and “The Mediterranean Islamic Slave Trade Out of Africa: A Tentative Census”, *Slavery and Abolition*, 13/1, 1992; Hunwick, J., *The Religious Practices of Black Slaves in the Mediterranean Islamic World*, in: Lovejoy P. E.: *Slavery on the Frontiers of Islam*, Markus wiener Publishers 2004, 149-172; Powell, E. M. T., *Will That Subltern Ever Speak? Finding African Slaves in the Historiography of the Middle East*, in: Israel Gershoni, Amy Singer, Y. Hakan Erdem, *Middle East Historiographies. Narrating the Twentieth Century*, Univ. Of Washington Press 2006; Hunwick, J.O/ Powell, E.T., *The African Diaspora in the Mediterranean Lands of Islam*, Markus Wiener Publishers, Princeton, NJ, 2001; Behnaz A. Mirzai, B. A./ Montana, I.M./Lovejoy, P.E., *Slavery, Islam and Diaspora*, (Harriet Tubman Resource Centre on the African Diaspora) Africa World Press, 2009.

Sonuç

Dünyadaki Afrika Diasporasını oluşturan neredeyse her bölge ve her Afrika kökenli topluluk üzerine araştırmalar yapılmaktadır.²⁹ Ayrıca son yıllarda dünyanın farklı yerlerinde Afrika Diasporası üzerine bilimsel toplantılar düzenlenmekte ve bilgi alış-verişinde bulunmaktadır.³⁰ Ancak Türkiye'de bu alanda çalışan bilim adamları olmadığından Türkiye kendi tarihine sahip çıkamamakta ve Afrika kökenli toplulukların toplumun geri kalanıyla yüzyıllardır kaynaşması ve nesillerin yitip gitmesi sonucunda daha da önemlisi zamana karşı bir yarış olan veri toplama konusunda yetersiz kalmaktadır. Ülkemizde yaşayan Romanlar, Balkan göçmenleri ya da ülkemize gelip, ülkenin farklı bölgelerine yerleştirilmiş olan mübadiller gibi toplumun geri kalanıyla kaynaşma sonucu ulaşılması giderek zorlaşan ve kültürleri zaman içinde silinip giden gruplar üzerine yapılacak çalışmalar kapsamında da bu tür sorunların göz önünde bulundurulması yararlı olabilir.

Kaynakça

- Andrews, P., Benninghaus, R. (1992), Türkiye'de Etnik Gruplar, Ant Yayınları, İstanbul.
- Boratav, P.N. (1982), "Türk Folklorunda Zenciler ve Türkiye'de Zenci Folkloru Üzerine", Folklor ve Edebiyat II, İstanbul.
- Durugönül, E. (2000), "Türk Kültürel Kimliğinin Kurgulanması ve Sorunlar", III. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, 2-4 Kasım 2000 Eskişehir.
- Durugönül, E. (2003), "The Invisibility of Turks of African Origin and the Construction of Turkish Cultural Identity: The Need for a New Historiography", *Journal of Black Studies*, Vol. 33, Number 3, January 2003, 281-294.
- Durugönül, E. (2008), "Turkey: Afro-Turks", in: *Encyclopedia of the African Diaspora: Origins, Experiences, and Culture*, Carole Boyce Davies (Ed.), ABC-CLIO, Santa Barbara, CA, 611.
- Durugönül, E. (2011), "Turks of African Origin and Citizenship", in: *Dönmeç, R. Ö. and Enneli, P. Societal Peace and Ideal Citizenship for Turkey*, Lexington Books, Lanham, MD, 159-177.
- Durugönül, E. (2012), "Construction of Identity and Integration of Turks of African descent", in: *Toledano Ehud R. (Ed.), African Communities in Asia and the Mediterranean. Identities between Integration and Conflict*, African World Press, Trenton NJ, 285-299.

²⁹ Jennings, R. C., Black Slaves and Free Blacks in Ottoman Cyprus, 1590-1640, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 30, No. 3 (1987), 286-302; Ennaji, M., *Serving the master: slavery and society in nineteenth-century Morocco*, Palgrave Macmillan, 1999; Fikes, K./Lemon, A African Presence in Former Soviet Spaces, in: *Annual Review of Anthropology*, Vol. 31 (2002), 497-524; Lagueche, A., *The Abolition of Slavery in Tunisia: Towards a History of the Black Community*, in: *The Abolitions of Slavery from L'eger F'elti'e Sonthonax to Victor Schoelcher, 1793, 1794, 1848*, Berghahn Books 2003, 330ff; Mirzai, B.A., "The 1848 abolitionist farman: a step towards ending slave trade in Iran", Campbell, G. (ed.) *Abolition and its aftermath in Indian Ocean Africa and Asia*, London: Routledge 2005; Campbell, G., *Slave Trades and the Indian Ocean World*, in: Hawley, J. C., *India in Africa, Africa in India: Indian Ocean cosmopolitanisms*, Indiana University Press 2008; Bilkhair, A., African influence on culture and music in Dubai, in *International Social Science Journal*, Vol. 58 Issue 188, June 2006, 227-235.

³⁰ International Conference on the Siddis of India and the African Diasporas in Asia, 9-20 Ocak 2006, The International Centre Goa, Hindistan; International Symposium on the Cultural Interactions Resulting from the Slave Trade and Slavery in the Arab-Islamic World, 17-19 Mayıs 2007, Rabat/Marrakech, Fas; International Workshop Integration And Conflict Among The African Diaspora in The Orient, 8-9 Kasım 2007, Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle/S., Almanya; International Symposium on "Cultural Interactions Related to the Slave Trade and Slavery in the Arab-Muslim World", 1-3 Mayıs 2009, Tozeur, Tunus.

- Erdem, Y.H. (2004), *Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800-1909*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Finkelman, P., Miller, J. C. (eds.) (1998), *Macmillan Encyclopedia of World Slavery*, Vol. 2, Simon & Schuster Macmillan, New York, 660-663.
- Güneş, G. (1999), "Kölelikten Özgürlüğe: İzmir'de Zenciler ve Zenci Folkloru", *Toplumsal Tarih*, II/62, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Karpat, K. (2010), *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Lewis, B. (1994), *Race and Slavery in the Middle East*, Oxford University Press.
- Lovejoy, P. E. (1997), "The African Diaspora: Revisionist Interpretations of Ethnicity, Culture and Religion under Slavery", in: *Studies in the World History of Slavery, Abolition and Emancipation*, II, (<http://www.h-net.msu.edu/~slavery/essays/esy9701love.html>).
- Martal, A. (2000), "Afrikadan İzmir'e: İzmir'de Bir Köle Misafirhanesi", in, *Kebikeç*/10, 171-186.
- Olpak, M. (2005), *Kenya-Girit-İstanbul - Köle Kıyısından İnsan Biyografileri*, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Planhol, X. de, (1958), *De la plaine Pamphylie aux lacs Pisidiens. Nomadisme et vie paysanne*, Librairie Adrien-Maisonneuve, Paris, 1958.
- Toledano, E. R. (1984), *The Imperial Eunuchs of Istanbul: From Africa to the Heart of Islam*, in: *Middle Eastern Studies*, Vol. 20, No. 3 (Jul. 1984), 379-390
- Toledano, E. R. (1994), *Osmanlı'da Köle Ticareti 1840-1890*, İstanbul.
- Toledano, E. R. (1998), *Slavery and Abolition in the Ottoman Middle East*, Seattle: University of Washington Press.
- Toledano, E.R. (2007), *As If Silent and Absent. Bonds of Enslavement in the Islamic Middle East*, Yale University Press.

[Extended English Abstract](#)

One of the most recent phenomena in the context of identities is their becoming more and more visible in the public space due to the globalization process. Accordingly Turkish society is becoming increasingly aware of the existence of Turkish citizens of African origin whose share of the population is unknown and who currently live in communities along the western Aegean region of Turkey especially in İzmir, Aydın, Muğla and along the Mediterranean Coast like in Antalya and the surrounding areas as well as around the Eastern Mediterranean city of Adana.

In recent years, there have been a few events that have led to the percipience of Turks of African origin by society. In 2005, a marble worker from Ayvalık/Balıkesir, Turkey, Mustafa Olpak whose maternal family originates from Kenya, published a book entitled "Kenya-Crete-İstanbul: Human Biographies from the Slave Coast". In the beginning of November, 2006 Mustafa Olpak founded the "Africans Culture Solidarity and Cooperation Association". In February 2007, a documentary on Ottoman Slavery was broadcast by TRT (Turkish State Radio and Television). During the production process of this documentary Mustafa Olpak has been one of the greatest supporters of the producer Gül Muyan. In the year 2008 the History Foundation in İstanbul and UNESCO cooperated and supported an oral history project with the aim to collect information from Turkish citizens of African descent above the age of 70 living along the Aegean Coast of Turkey. The results of the project have been published as a brochure with the title "Voices from a Silent Past". A traditional feast of African Turks is being celebrated again since 2007 in İzmir. This feast called the "Calf Feast" has been celebrated from 1880's until the end of the 1920's according to different sources. The leaders of the Afro-Turkish community would collect money to buy a calf and the calf would be sacrificed the first Saturday of May otherwise disasters would occur. The feast used to be celebrated for three weeks in the past but today it is celebrated during a weekend in May with support of the above mentioned association in order to revitalize one of the oldest traditions of African Turks.

Any attempt to understand the reasons for the efforts of Afro-Turks to become visible results in a confrontation with the phenomenon of forced migration of which slave trade is a form. This is entailed by the fact that the ancestors of African Turks who are still unknown and invisible to many in Turkish society were transported to today's Turkey during the Ottoman period as slaves. Thus, in order to be able to comprehend the efforts of the African Turks to attain visibility their past needs to be investigated.

The African Turks constitute the part of the African Diaspora in Turkey today. In this context studying the African Diaspora in Turkey is of particular importance in order to be able to clarify the place of Ottoman and Turkish Republican history within world history and its position within the system of global relations. Hereby the place of the African Diaspora in Turkey within the African Diaspora in the world and its importance would be determined. However sources on the African Diaspora in Turkey are scarce. Sources on the lives of people of African origin after the abolition of slavery in the Ottoman Empire and Turkey are very limited as well. Therefore, sources neither on the past nor on the present of African Turks in the region of Antalya are available. Consequently the only way to illuminate their situation in Turkey and particularly in the Antalya region seems to be assembling pieces of information.

While doing research in Turkey on Afro-Turks living in many communities along the Aegean and Mediterranean Coasts and working in agriculture today, it might seem possible to attain historical information through studies undertaken in different countries but those studies are mostly on the African Diaspora, slavery and slave trade.

The fact that slave trade and slavery in the Ottoman Empire are not among prevalent topics of research in Turkey and therefore there is a lack of information on the history of the communities of people of African descent, leads to deficiency of studies on both Ottoman history and Republican history of Turkey as well as an important part of African Diaspora studies. In order to be able to obtain sociological, anthropological and archaeological information on the history of African Turks research should be undertaken in Turkey and information on slavery, slave trade, slaves and local history available in archives should be revealed particularly by historians.